

FOLCLORIȘTII ȘI FOLCLORUL MUZICAL DIN JUDEȚUL COVASNA. PRIVIRE ISTORICĂ

Constantin Catrina

Rezonanței și efectului patriotic produs de publicarea primei culegeri de folclor din istoria culturii noastre: *Poezii populare - Balade* (cîntece bătrînești) *Ajunate și îndreptate de Vasile Alecsandri*¹ (Iași, Tipografia Buciumul român, Partea I-a, 1852; Partea a II-A, 1853) i se va răspunde cu noi și mereu alte contribuții privind tezaurizarea creației populare autohtone. În timp, și exemplele ne-o dovedesc, numeroși cărturari și intelectuali dar mai ales slujitorii satului românesc : preoți și învățători, funcționari, liceeni și studenți, și alături de ei cîțiva dintre conaționalii noștri maghiari² și sași³, vor finaliza o parte din munca și pasiunea lor închinată culegerii și publicării producțiilor populare românești.

Deși prin subiectul acestei comunicări am dorit să pun în evidență preocupările mai vechi sau mai noi privind culegerea folclorului muzical din județul Covasna, unele incursiuni în ramuri apropiate precum în cel al folclorului literar și coregrafic se vor dovedi indispensabile.

Dimitrie Cioflec (1828 - 1891)⁴, spre exemplu, învățător în Săcelele Țării Bârsei și apoi la Brașov din 1854, întocmește pentru el o colecție de versuri populare culese de la Araci și împrejurimi și o datează : 1855. Cele 112 poezii cite conține manuscrisul de la Biblioteca Academiei Române⁵ au fost apreciate, la vremea respectivă, nu numai de George Barițiu dar și de Nicolae Filimon și prin el de ziarul *Naționalul*

Scriind despre acest urmaș al bardului de la Mircești, G.B. Duică nota că lui Dimitrie Cioflec „îi bătea inima pentru poezia populară”⁶ Desigur, culegând direct din gura țaranului Dimitrie Cioflec se recomandă “a fi unul dintre primii culegători de folclor din Transilvania care n-au mistificat esența poeziei noastre populare”⁷.

Dar culegerilor de folclor întocmite din contactul direct cu purtătorii de folclor din perimetrul satelor covășnene li se vor adăuga, peste ani și alte câteva contribuții datorate elevilor. Între cele *Cincizeci de colinde*, tipărite de Andrei Bârseanu (1890) de la Liceul “Andrei Șaguna” din Brașov, întâlnim și versuri notate de uceniciei profesorului aparținând localităților Chichiș, Belin, Hăghig, Ghelînța și tot datorită respectării îndemnului din partea dascălilor lor în *Cîntece și jocuri ale copiilor*, lucrare tipărită de prof. dr. Alexandru Bogdan (1905), ne vom întâlni cu încă două localități covășnene: Araci și Mărcuș.

Călătorind în Transilvania secolului trecut I.G. Bibicescu (1848-1924) se afla și el, începând cu anul 1881, la Vâlcele unde, pe lângă timpul acordat tratamentului balnear, va întreprinde și o susținută și productivă activitate de culegere a folclorului local. Rezultatul activității acestui bărbat ales? O amplă culegere de folclor pe care o va tipări cu titlul de *Poezii populare din Transilvania*, București, Imprimeria statului, 1893. Sumarul volumului, apreciat încă din etapa de manuscris de către B.P. Hașdeu⁸, va consta din frumoase și, evident, inedite versuri desprinse din murmurul cântecelor doinite, din spectacolul obiceiurilor de iarnă (colinde) dar și dintr-un număr de balade precum: *Fata bărbulesei*, *Toderel*, *Gruia lui Novac*, *Pintea*, *Salomia*, *Mireasa moartă* etc. Dar Bibicescu a mai realizat prin această

culegere și un alt lucru foarte important și anume: el a adăugat textelor culese de la Vâlcele și alte câteva obținute fie prin corespondență, fie cu unele exemple extrase din periodicele vremii: *Gazeta Transilvaniei* (Brașov), *Tribuna* (Sibiu), *Șezătoarea* (Fălticeni) și altele.

De la I.G. Bibicescu, om cu studii superioare începute la București și terminate la Paris, mai aflăm că pentru a-și încheia culegerea respectivă și-a îndemnat interlocutorii să și cânte pentru ca astfel versurile "dictate" să fie mai complete. "Farmecul cântecului duios pururea, trăgănat și dulce, cadențarea aici înceată, aici repede și grăbită, dând expresiunea cuvenită sentimentelor ce descriu vorbele - nota folcloristului - mă făcură să regret că nu puteam să culeg și muzica acestor cântece"⁹. Evident, cuvintele acestea încorporează în conținutul lor o idee pe care însuși George Barițiu o va evoca în 1849: "Noi aici zicem înadins cântece, iar nu versuri, nu poezii pentru că ați observat cum poporul nostru toată poezia a cărui temă corespunde simțului și imaginăciunii lui, care adică e scoasă din inima lui, trebuie să o și cânte, iar almintea nici că o primește, o dă uitărei!"¹⁰. Și tot el, George Barițiu, la Adunarea generală a "Astreii" din 1862 se va adresa participanților și mai răspicat: "poporul să nu-și părăsească cântecele, iar folcloriștii care le culeg să respecte autenticitatea lor"¹¹.

În Transilvania, după cum se știe, culegerea folclorului muzical, cu ajutorul fonografului - deci o culegere științifică - a început destul de târziu¹². În 1910 Tiberiu Brediceanu culege în Maramureș, iar Béla Bartok, cu sprijinul Academiei Române, tipărește *Cântece populare românești din comitatul Bihor*, București, 1913.

Desigur, Unirea din 1918 va da aripi, va înzecii eforturile în direcția unor astfel de preocupări ce odinioară au fost stimulate și patronate doar de "Astra" și "Societatea pentru Fond de Teatru Român". Acum, George Dima la Cluj, Timotei Popovici la Sibiu, Sabin Drăgoi la Deva și Tiberiu Brediceanu ca reprezentant în Consiliul Dirigent al Transilvaniei, apoi conservatoarele din București, Iași, Cluj și Timișoara își vor înzecii eforturile față de fundamentarea unei opere culturale de mare perspectivă anume: *culegerea și valorificarea folclorului muzical românesc*.

Sabin Drăgoi (1894-1968), spre exemplu, ca profesor de muzică la Deva (1922-1924), identifică printre elevii Școlii Normale de aici și câțiva interpreți de muzică populară proveniți din unele localități ale actualului județ Covasna: Belin, Întorsura Buzăului, Mărcușa, Arin de la care, evident, muzicianul român va și nota 10 colinde: *Mese-ntinse sus is puse, Sub cel deal din răsăritu, De când Domnul s-a născut* (în două variante), *Tu ești lumina cea sfântă, În orașul Vișiaem, Sus la poarta raiului, Vișlueme, veselește-te și Sub cea poală de dumbravă* din care am și extras următoarele versuri:

Sub cea poală de dumbravă

Mare cârd de oi să pază.

- Dar de pază cin' le pază:

- Pază (Ion) bun viteaz:

El atâta le-a păzit,

Până ce a d-adormit¹³.

Și fiindcă am vorbit de colinde nu vreau să trec peste sublinierea lui C. G. Rafiroiu și anume că, toate colindele noastre "au melodii frumoase care ne-au legănat sufletele..."¹⁴.

În mai 1929, răspunzând invitației primarului bucureștean Dem. Dobrescu pentru ca județele țării să participe la Târgul Moșilor și din punct de vedere artistic, "Pr. Nicoară din Feleag, jud. Odorhei"¹⁵ a sosit la București cu un mic alai de nuntă... Aici ceata a sporit cu câțiva prieteni din sat <<băgați>> (adică slugi) la feluriți stăpâni; parte dintre ei erau cântăreți sau instrumentiști"¹⁶. Etnomuzicologul Constantin Brăiloiu (1893-1958), atras de repertoriul muzical și de pitoreștile costume populare ale sătenilor din Feleag va efectua cu această

ocazie cea dintâi culegere de folclor din localitatea respectivă. Cum s-a realizat, însă, această activitate cu adânci reverberații în evoluția tehnicii de culegere a creației artistice muzicale? "... lucrăm cu fonograful în dosul scenei între două repetiții sau după spectacol, câteva clipe, cu informatori flămânzi... dar cele culese atunci - conchide folcloristul român - trebuie date la lumină... mai ales, fiindcă puținele sate românești din Odorheiu Secuiesc sunt încă cu desăvârșire necunoscute cât privește folclorul muzical"¹⁷.

Această culegere de 11 pagini, format 20,5/26,5 cm conține, în primul rând, un repertoriu alcătuit din melodii de joc: *Fecioreasca*, *Feciorește* (bătrânește), *De-nvârtit precum și cântecele: Cântecul mireșii, Cântec la mireasă, Cântec de nuntă, Cântecul mirelui, Zicala găinii și Perina* (de la sfârșitul nunții) cât și un număr de 8 planșe reflectând diferitele momente legate de ritualul de nuntă din Feleag.

Din comentariul etnomuzicologului Constantin Brăiloiu adecvat lucrării *Nunta la Feleag* și după picsele de port aparținând mirilor și nuntașilor, în general specificitatea etnografico-folclorică a acestei localități nu poate fi alta decât cea aparținând zonei Târnavelor și prin ea, desigur, culturii populare și artistice din arcul sud-estic al Transilvaniei.

Dar cel mai apropiat zonei etnofolclorice comentată aici, va rămâne muzicianul folclorist Ioan Radu Nicola (1913-1981)¹⁸. Îndrumat de Constantin Brăiloiu, de la care primește și un fonograf necesar culegerilor de teren, I. R. Nicola întreprinde în zilele de 3-5 august 1933 cea dintâi expediție personală la Vâlcele. Ajutat în depistarea informatorilor tip de către învățătorul M. Iordache, dirijorul corului *Asociației cadrelor didactice din Trei Scaune*, folcloristul clujean, rudă apropiată cu revizorul școlar Ilarie Aleman din Sfântu Gheorghe, va culege în câteva zile un bogat material folcloriat: balade și cântece, colinde din mai multe localități ale actualului județ Covasna. Revenind după mai bine de 20 de ani, în perioada 28 ianuarie - 6 februarie 1955, cercetătorul Institutului de Folclor (Filiala Cluj), și apoi lectorul și conferențiarul catedrei de folclor de la Conservatorul de Muzică "George Dima" din același oraș transilvan, continuă să investigheze noi localități din zona Covasna: Brețcu, Mărtănuș, Zagon, Păpăuți și Bărcani. Rezultatul - ne preciza universitarul Nicola - a fost deosebit: 250 de pise înregistrate numai în zona Brețcu - Covasna. În alte cinci zile ale anului 1959, 23-27 mai, Nicola acordă o atenție specială variantelor baladei *Miorița* din care o infimă parte a notațiilor respective le va publica la Brașov¹⁹. Sunt tipărite aici 26 de piese muzicale, adică 4 colinde, 2 cântece de nuntă, 10 balade și cântece haiducești, 2 cântece de leagăn, 3 cântece diverse, 1 cântec vocal de dans și 4 melodii instrumentale de joc²⁰.

Pe alt plan, rezultatele acestei îndelungate cercetări comparative le vom găsi concretizate în studiul *Miorița în secuime*²¹. Evident, concluziile folcloristului nu pot rămâne în afara privirii noastre istorice. De pildă, comparând "miorițele" din limba română, adică cele aparținând stratului vechi, etnomuzicologul le identifică, din punct de vedere al răspândirii lor, că acestea circulă în întreaga zonă din sudul Carpaților Meridionali, iar cele aduse din alte teritorii folclorice limitrofe românești au melodii diferite. Cât privește melodiile de limbă maghiară, se mai consemnează în acest studiu, ele aparțin ținutului Ciuc, având însă trăsături specifice românești: inflexiuni intonaționale, cadență frigidă și colică, tendință spre improvizație și formă liberă. "Dar importanța *Mioriței în secuime* - se spune în concluziile acestui studiu - este sporită prin semnificația sa istorică. Într-adevăr existența atâtor variante - în limba română și maghiară - legate între ele prin izvorul tainic al obârșiei carpatice comune și apoi prin firele unei filiații directe și continue este dovada peremptorie despre unitatea neamului românesc și despre structura sa bimilenară pe ambele versante ale Carpaților"²².

Desigur, încercarea noastră de a sintetiza câteva din preocupările pentru culegerea folclorului muzical din localitățile județului Covasna ne impune, în mod firesc, și punctarea următoarelor concluzii;

1. Creația artistică populară, privită în întregul ei, a constituit de-a lungul veacurilor acea coardă întinsă a sufletului față de tot ceea ce strămoșii noștri au adunat în vatra străbună: muncă și talent, izbândă și unitate în sentimente. Izvorul acesta "pururea reântineritor" cum îl definea poetul națiunii române Mihai Eminescu, a însemnat și va însemna încă, fără a ne închipui o anume dată fixă, istorie și geografie, limbă și naționalitate, cultură și loc inconfundabil în marea noastră Europă comună.

2. Deși în județul Covasna au existat evidente preocupări în ceea ce privește culegerea creațiilor populare datorate fie lui Dimitrie Cioflec, Ioan G. Bibicescu, Andrei Bârseanu și dr. Alexandru Bogdan, fie lui Constantin Brăiloiu și Șabin V. Drăgoi sau Ioan R. Nicola continuarea dar și evaluarea acestor demersuri va pune în lumină, desigur, tradiția și eforturile contemporanilor față de dimensiunea civilizației și culturii noastre artistice seculare încorporată și în acest spațiu etnofolcloric precum cel din sud-estul Carpaților Meridionali.

NOTE

1. I. Datcu, *Dicționarul folcloriștilor. Folclor literar românesc*. Cu o prefață de Ovidiu Bârlea, București, 1979, p. 40-45.
2. D. Pop, în *Revista de Folclor*, București, nr. 3 - 4, 1959, p. 37.
3. Gh. Pavelescu, în *Studii și cercetări de folclor*, București, 1971, p. 104-117.
4. V. Florea, în *MAE al Transilvaniei pe anii 1965-67*, Cluj, 1969, p. 377-408.
5. Biblioteca Academiei Române București, Ms. 987, nr. 37, f. 223-242. În prezent această valoroasă colecție de folclor este tipărită și are ca titlu, pe coperta interioară, următorul text: *Poezii populare culese de Dimitrie Cioflec*, ediție îngrijită și prefațată de Luminița Graure-Cornea. Prefață de Ioan I. Lăcătușu, Sfântu Gheorghe, 1994, (61 p.)
6. Vezi, nota 4, p. 396.
7. Idem, p. 395.
8. I. G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*. Ediție îngrijită de Maria Croicu. Prefață de I. C. Chițimia, București, 1970, p. X.
9. Idem, p. 8.
10. G. Em. Marica, *Studii de istorie și sociologia culturii române din secolul al XIX-lea*, vol. I, Cluj-Napoca, 1977, p. 243.
11. G. Barițiu în *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, 1862, p. 193. Articolul acesta a fost reprodus și în *Calendarul pentru poporul român cu privire la mai multe cerințe ale lui pe anul 1863*, întocmit de George Barițiu, Brașov, în *Tipografia și prevăzătura lui Römer și Kamner*, p. 1-17.
12. M. Pop, în *Revista de Folclor*, București, Anul I, nr. 1-2, 1956, p. 11.
13. S. V. Drăgoi, *303 colinde cu text și melodie*, Craiova, Scrisul Românesc S. A., 1931, p. 254 (ex. 287). Colinda aceasta cu circulație și în localitatea Araci, atât prin structura ei sonoră cât și prin strofa melodico-ritmică, se aliniază mai degrabă cântecului doinit ("trăgănat"), categorie folclorică atât de specifică pentru subdialectul sud-ardelenesc din care face parte și județul Covasna.
14. C.G. Rafiroiu, *Araci. Salonta*, Tipografia Gaál și Co. 1938, p. 25.
15. Azi, localitatea Feleag aparține de județul Mureș.

16. C. Brăiloiu, *Nunta la Feleug*, București, Societatea Compozitorilor Români. Publicațiile arhivei de Folklore, 1938, p. 3.
17. Idem.
18. I. Datcu, *Dicționarul folcloriștilor*, II, Folclor muzical, coregrafic și literar românesc, București, Editura Litera, 1983, p. 159-161.
19. *Câte sunt pe lume. Culegere de folclor muzical din sud-estul Transilvaniei*. Ediție alcătuită și îngrijită de Viorel Ganea și Mihai Weber, Brașov, Casa Creației populare a județului Brașov, 1969.
20. Idem, p. 11-19; 29-31; 55-77; 89; 105 - 106; 149-153; 275; 293-299.
21. I. R. Nicola, în *Lucrări de muzicologie*, vol. 10-11, Cluj-Napoca, Conservatorul de Muzică "George Dima", 1979, p. 221-243
22. Idem, p. 234-235.

**LES FOLKLORISTES ET LE FOLKLORE MUSICAL
DU DÉPARTEMENT COVASNA.
CONSIDÉRATION HISTORIQUE
(Résumé)**

La publication de la première collection de folklore roumain "Poésies populaires - Ballades" (Poésies populaire - Ballades) élaborée par Vasile Alecsandri (a Jassy, 1852-1852) influera directement l'intérêt pour le recueil de la création artistique autochtone.

Dimitrie Cioflec (1828-1891), instituteur à Săcele et ensuite à Brașov a élaboré un recueil de poésies populaires collectionnées à Araci (le village et les environs); I. G. Bibicescu (1848-1924) publie à Bucarest, en 1893, le volume "Poésies populaires de Transylvanie", suite de nombreuses recherches effectuées à Vâlcele etc.

Andrei Bârseanu et Alexandru Bogdan - professeurs de lycée à Brașov - collectionnent, bénéficient du concours des élèves, de nombreuses pièces folkloriques, publiées dans "Cincizeci de colinde" (1890) - (Cinquante cantiques de Noël) - et "Cântece și jocuri de copii" (1905) - (Chansons et jeux pour les enfants).

Dans les décennies trois et quatre, Sabin V. Drăgoi (1894-1968), Constantin Brăiloiu (1893-1958) accordent une attention particulière aux collections de mélodies populaires appartenant au département Covasna.

A partir de la quatrième décennie de ce siècle, Ioan R. Nicola (1913-1981) a déroulé une ample étude comparée concernant la ballade Miorița dans les villages du département Covasna: Brețcu, Mărtănuș, Zagon, Păpăuți et Arcani. I. R. Nicola remarque que l'existence de tant de variantes dans cet espace roumain, c'est la preuve de notre origine carpatique: comme nos investigations mettent en évidence de nouveaux aspects qui ont conduit au développement de l'intérêt pour cet espace ethnofolklorique situé dans le Sud-Est des Carpates Méridionales.